

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN GENİŞLEME SÜRECİNDE TÜRK-ALMAN İLİŞKİLERİ*

Muzaffer DARTAN**

Özet***

AB'ye üye olmak için Türkiye'nin siyasi iradesinin tam olması yetmiyor. Bu sürecin tamamlanması AB'de de aynı iradenin olmasını gerektiriyor. Dolayısıyla Ulusal Program doğrultusunda öngörülen reformların gerçekleşmesi için gereken "siyasi istikrarın" sağlanması konusu, "madalyonun sadece bir yüzü."

"Madalyonun diğer yüzü ise", bu makalenin konusu olan, Avrupa'da "Avrupa nereye?" sorusu çerçevesinde yoğunlaşan tartışmaların Türkiye kamuoyuna çok az yansması. Oysa, önümüzdeki süreçte Türkiye'nin AB üyesi olup olmayacağı, diğer bir ifadeyle, böyle bir "fırsatın ya da tehlikenin" olup olmadığı, daha çok AB'nin kendi geleceği ile ilgili kararına bağlı. Ancak bu konuda da herşey net değil. Örneğin, bu makalede de incelendiği üzere, AB ülkelerinde özellikle de Almanya'da muhafazakârlardan sonra başa geçen sosyal demokrat kesimler de Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olduklarını daha yüksek sesle dile getirmeye başladılar.

* 29-30 Eylül 2000 tarihleri arasında Bremen Türk-Alman İşbirliği Enstitüsü'nde düzenlenen "Türkei-Deutschland-EU" konulu konferansa sunulan "Der Erweiterungsprozeß und die Türkisch-Deutschen Beziehungen" başlıklı bu tebliğ Türkçeye çevrildikten sonra yeni eklemelerle birlikte bu sayıda basılmıştır.

** Doç., Dr., Marmara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Enstitüsü Müdürü

*** For the summary in English, see the end page of the article.

Giriş

Avrupa Birliği (AB) Konseyi'nin 10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirve toplantısında Türkiye'nin "*aday ülke statüsünün*" açıklanması, AB'ye tam üye olma yolundaki umutların yeniden yeşermesine neden olmuştu. Gerçi, AB'ye tam üyelik aday ülkelerin Kopenhag kriterleri olarak tanımlanan siyasi, ekonomik ve kurumsal alanlarda yeniden yapılanmayı öngören koşulları yerine getirebilmesine bağlıydı. 1996'dan beri devam eden Gümrük Birliği, Türkiye açısından, AB'ye en kolay uyumun ekonomik alanda gerçekleşeceği görüşüne destek olarak sık sık dile getiriliyordu. Kıbrıs gibi hassas bir konuda Türkiye bir dayatma ile karşı karşıya ise de, bu sorunun ileride Türkiye'nin de kabul edeceği bir formülle çözüleceği düşünülüyordu. Tıpkı azınlıklar konusunda olduğu gibi. Buna karşılık, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları gibi konularda öngörülen reformları, "*AB istiyor diye değil, biz kendimiz istediğimiz için yapacağımız*" özellikle ifade ediliyordu. Ne var ki, bu iyimser hava ancak 11 ay kadar sürdü.

AB Komisyonu tarafından 8 Kasım'da açıklanan Katılım Ortaklığı Belgesi'nin (KOB) siyasi kriterler bölümünde, üyelik müzakerelerinin başlatılabilmesi için Kıbrıs sorununun Birleşmiş Milletler ve AB "*formatları*" doğrultusunda çözümünün şart koşulması, başta Türk hükümeti olmak üzere toplumun çok geniş bir kesiminin tepkisine neden oldu. Haksızlık etmeyelim, "*AB Kıbrıs'tan önemlidir. Kıbrıs'ı AB'ye tercih edersek, bunu gelecek nesillere anlatamayız*" gibi ifadeleri içeren görüşleri ileri sürenler de oldu. Tabii, Türkiye'nin geleceğini ilgilendiren böylesi bir konuda her düşünceye saygı duyulmalı. Ancak, bu görüşü savunanların, "*Türkiye'nin Kıbrıs'tan feragat etmesi (yani AB'nin dayattığı formatta bir çözüme evet demesi) ve ileride AB üyeliğine kabul edilmemesi halinde, bunu gelecek nesillere nasıl anlatacağımızı da*" eşzamanlı açıklamaları gerekirdi. Buna cevaben, "*Kıbrıs konusunun arkasına saklanma. Gerçekten AB üyeliğine taraf mısınız? Evet ise, diğer aday ülkeler için olduğu gibi Türkiye için de geçerli Kopenhag kriterlerini yerine getirirsen, niçin tam üye olmayasın?*" diye yanıt verilmekte.

19 Mart 2001'de Bakanlar Kurulu, Türkiye'nin AB ile tam üyelik görüşmelerine geçilebilmesi için yapacağı reformları sıraladığı Ulusal Program'ı¹ onayladı. Yaklaşık bin sayfa ve 6 bölümden oluşan Ulusal Program çerçevesinde, KOB'da Türkiye'den gerçekleştirilmesi talep edilen

siyasi, ekonomik, sosyal ve kurumsal reformlar bir takvime bağlandı. AB Komisyonu ise, Ulusal Program'ın Katılım Ortaklığı Belgesi'nde istenenler ile "ne kadar uyumlu" olduğunun karşılaştırmalı olarak incelenmesinden sonra resmi bir değerlendirme yapılacağını açıkladı. Ancak, AB Komisyonu'nun genişlemeden sorumlu üyesi Günter Verheugen, Ulusal Program'ın kendisine verildiği esnada ifade ettiği görüşleri şöyle özetlenebilir: i) AB, Ulusal Program'ın sonuçlanmasından memnuniyet duymakta. ii) Üyelik yolunun açılabilmesi için bazı koşulların yerine getirilmesi ve iii) Türkiye'nin Ulusal Program doğrultusunda öngörülen reformları gerçekleştirmek için gayret göstermesi gerekmekte. Kısacası, AB'ye göre, önemli olan Ulusal Program'daki hedefleri gerçekleştirmektir. Tabii, süreç içerisinde AB Komisyonu'nun yayınladığı İlerleme Raporları Türkiye'nin taahhüdünü ne kadar yerine getirdiğini ortaya koyacaktır.

AB üyeliğinin gerçekleşmesi isteniyorsa, Ulusal Program'ın etrafında bir ulusal seferberliğe ihtiyaç olduğu kesin. Bunun için öncelikle hükümete büyük sorumluluklar, tabii Meclis'e de çok iş düşüyor. Nihayet, bir toplumsal proje olan Ulusal Program'ın başarısı için tüm meslek kuruluşlarından sivil toplum kuruluşlarına kadar toplumsal desteğe gereksinim var.

Böyle bir toplumsal desteğin sağlanabilmesi için, Türkiye'nin adaylık statüsünün Türk kamuoyunda çok yönlü bir tartışmaya açılması gerekir. Yani, Türkiye'nin AB üyeliği konusunda bütün görüşlerin ortaya konması yararlı olacaktır. Türkiye'de "toplumun büyük bir kesiminin AB üyeliğine sıcak baktığı", bazı kamuoyu yoklamalarından bilinmekte. Ancak, AB'ye üye olmak isteyenlerin çoğunluğunun AB konusunda yeterli bilgiye sahip olmadığı da bir gerçek. Örneğin, toplumun büyük bir kesiminin AB üyeliğini, salt ekonomik fayda sağlayacağı, daha doğrusu, emeğin serbest dolaşımından yararlanma düşüncesiyle desteklediği kuvvetle muhtemel. Ancak, AB müktesebatına uyumun toplumsal yaşamımızda meydana getireceği köklü değişiklikler üzerinde gerektiği gibi tartışılmamakta. Ne var ki, "emeğin serbest dolaşımının" Türkiye'nin üyeliğe alınmasından daha sonra gündeme gelebileceği ise az bilinen bir gerçek. "Avrupa Birliği'ni istemeyenler ise", salt AB'ye karşı çıkmanın ötesinde, başka bir çağdaşlaşma, zenginleşme, üretebilme hedefi tespit edip, bunun stratejisini, plan ve programını geliştirip toplumun önüne koyabilmelidirler. Bu şartlar altında bir tartışma ortamının yaratılmasıyla ancak, AB ile ilişkilerimizde bundan sonra ne yapmamız gerektiğini daha iyi anlamamız mümkün olacaktır. Bunun neticesidir ki, Ulusal Program'ın gerçekleşmesi için gereken "siyasi istikrarın"

sağlanmasında önemli bir adım atılabilir. Buraya kadar olan kısım Türkiye'yi ilgilendirmekte. Yani, "madalyonun sadece bir yüzü."

"Madalyonun diğer yüzü ise", bu makalenin konusu olan, Avrupa'da "Avrupa nereye?" sorusu çerçevesinde yoğunlaşan tartışmaların Türkiye kamuoyuna çok az yansması. Oysa, önümüzdeki süreçte Türkiye'nin AB üyesi olup olmayacağı, diğer bir ifadeyle, böyle bir "fırsatın ya da tehlikenin" olup olmadığı, daha çok AB'nin kendi geleceği ile ilgili karara bağlı. Bu bağlamda Türkiye'nin AB'ye üyeliğine her ne kadar Yunanistan bir "engel" olarak gösteriliyorsa da, Almanya da çeşitli nedenlerden dolayı Türkiye'nin AB'ye alınmasına karşı çıkan ülkelerin başında gelmekte ve Almanya bu konuda diğer üye ülkeler üzerinde de etkili olmakta. Almanya'nın bu olumsuz tutumu ülkede muhafazakârlardan sonra başa geçen sosyal demokratların döneminde de değişmemiş durumda.

Sosyal demokratlar ne düşünüyor?

Bu konuyu daha iyi anlayabilmek için sosyal demokrat kökenli eski Başbakan Helmut Schmidt'in, "Avrupa'nın Sürdürülmesi / 21. Yüzyıl İçin Perspektifler" adlı kitabında, Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkışının gerekçelerine göz atmamız yeterli olacak. Schmidt, kitabın "İslam'la Komşuluk" bölümünde Türkiye ile ilgili görüşlerine önce İslam'la ilgili düşüncelerini anlatarak başlıyor. Schmidt, Avrupa ile Türkiye arasında var olduğunu düşündüğü derin kültürel farklılıkların temelinde yatan "farklı dinlerden olma" faktörüne, yani İslam dinine şöyle bakıyor: "Bin yıl önce İslam dünyasındaki bilimsel gelişim o dönemin Avrupa'sına göre çok öndeydi. Bu gerçek bugün Avrupalıların çoğu tarafından bilinmemektedir. Hatta 8. Yüzyılın ortalarında Kurtuba'da (Córdoba) kurulan Halifelik² çok uzun bir süre (756-1031) bir kültür ve bilim merkezi olarak Avrupa'da hemen hemen her sahada olduğu gibi felsefe ve din biliminin de gelişimine yaptığı katkıları Avrupa'da çok az sayıda insan bilmektedir."³

Schmidt kitabında ayrıca, örnekler vermek suretiyle İslam bilim adamlarının Avrupa'nın gelişimine yaptıkları katkılara dikkat çekiyor. Ancak, hemen arkasından "fakat" diyor ve şöyle devam ediyor: "1096 yılı sonrasında papalar tarafından Orta Doğu'daki Müslümanlara ve Yahudilere karşı başlatılan saldırılar, 1492 sonrasında Hıristiyan Avrupalılar ile Müslüman Araplar arasındaki kültürel ve bilimsel bağların kopmasına neden

*oldu... Özellikle kiliselerin yoğun propagandası neticesinde Ortaçağ döneminden beri Avrupalıların duygusal da olsa İslam'a karşı bir tutum içinde olduğu bir gerçek. Eğer Avrupalılar ile Müslümanlar birbirlerinden çok uzaklarda yaşasalardı, bu duruma her iki taraf da katlanabilirdi. Ancak, birbirimize çok yakın yaşadığımız gibi, modern ulaşım sistemleri mevcut mesafeyi daha da kısaltmaktadır."*⁴

Schmidt, bugün Avrupa'nın çevresinde Fas'tan Mısır'a, İran ve Irak'tan Türkiye'ye kadar ve hatta Balkan'larda da olmak üzere yaklaşık 300 milyon Müslüman yaşadığını söylüyor ve belki de Avrupa'da en çok kaygı duyulan konuların başında gelen nüfus artış oranının Müslümanlar arasında Avrupa'nınkinin iki katı olduğuna dikkat çekiyor. Bu bağlamda, Türkiye ile AB ilişkilerini de yakından ilgilendiren şu saptamayı yapıyor: *"Avrupa ile Müslüman dünya arasındaki yakınlaşmanın önünde iki önemli engel olduğunu düşünüyor. Birincisi, Avrupalının bilgi eksikliğinden kaynaklanan İslam dinine yönelik önyargular. İkincisi ise, Müslüman çoğunluğun Avrupa'nın büyük bir kesimine oranla yaşam standardının daha düşük olması."*⁵ Bu durum, Schmidt'e göre, Müslümanların Avrupa ülkelerine göç etmesine ve sayılarının giderek artmasıyla birlikte, Avrupalılar arasında bu insanlara karşı düşmanlığa kadar varabilecek davranışlara neden olmaktadır.

Schmidt, düşüncelerini giderek netleştiriyor ve Müslüman göçmenlerin yoğun yaşadıkları AB ülkelerini *"ortak tavır"* almaları konusunda uyarıyor: *"Bugün Almanya ve Fransa'da 3'er milyon, İngiltere'de 1,5 milyon, Hollanda'da ise yarım milyon Müslüman göçmen yaşamakta olup; bunların, yaşadıkları toplumlara uyum sağladıkları söylenemez. Göçmen sayısının artmasıyla, uyum sorunu gelecekte de halolmayacaktır. Bu nedenle, AB genelinde göçmenlerin sayısının sınırlandırılmasına yönelik ortak bir tavır alınması zorunludur."*⁶

Schmidt, burada konuyu Almanya'daki Müslüman göçmenlerin büyük çoğunluğunu oluşturan Türklere getiriyor. Evet, kültürel farklılıkların bazı alanlarda Almanlar ve Türkler arasında sorun yarattığı bir gerçek. Peki uyum eksikliğinde hatalı olan yalnız Türkler mi? Almanya'da çoğulcu ve demokratik değerlere inanan, göçmenlerin haklarını savunan önemli bir kitlenin varlığı yadsınamaz. Ama, bilinen bir gerçek var ki, Alman toplumunun büyük çoğunluğu genel olarak Türklere uzak duruyor ve onlarla yakın ilişkisi yok. Alman toplumu, uyum konusu tartışıldığında, kusuru Türklerde aramakta. Almanlara göre, *"Türkler yeterli Almanca*

öğrenmiyorlar", "Türk kadınlarının büyük bir bölümü başörtülü", "Zorunlu olmadıkça Almanlarla ilişki kurmuyorlar." Bu gibi konular uyum tartışmalarında yer alıyor ve sonunda olay hep kültür ve dolayısıyla din sorununa dönüşüyor. Diyalog eksikliği, zamanla karşılıklı önyargıların oluşmasına neden oluyor. Bu, hiç şüphesiz, göçmenlere yönelik geçmişte ve şimdi de uygulanan yanlış politikaların sonucu. Neticede, Almanya'nın önemli yerleşim merkezlerinde Türk gettolarının oluşması, Türklere gerçek uyum şansının bugüne kadar verilmemiş olmasının bir göstergesi. Gerçi, ikinci ve özellikle üçüncü kuşak Türkler arasında iyi eğitim alanlar, gettoların kabuğunu kırarak Alman toplumunda giderek daha fazla yer edinebilmekteler. Ancak, bu sürecin gelişimi de kolay olmamakta. "*Yabancı düşmanlığı*" bugün hala Almanya'nın temel sorunlarından biri.

Bugün gelinen bu noktada, Schmidt'in başbakanlığı döneminde (1972-1982) uygulanan yanlış politikaların etkisi olmamış mıdır? Bu sorunun yanıtı, hiç şüphesiz, evettir. Schmidt, o dönemde göçmenlerin uyumuna yönelik düşüncelerini şöyle ifade ediyordu: "*Ya Alman olurlar, ya da giderler.*" Schmidt, diğer bir ifadeyle, göçmenlerin uyumundan bu insanların, adeta kendi geçmişlerini unutmalarını ve hakim kültürü kabul etmelerini istiyor. Gerçekte ise Almanya'ya işgücü göçünün başladığı 60'lı yılların başından itibaren Müslüman ve Hıristiyanların bir arada yaşamalarını zorlaştıran ve tarihten gelen önyargıları ortadan kaldıracak hiçbir ciddi projeye destek verilmiyor. Evet bu konuda mücadele zor olabilir; ama, imkansız değildir. Ancak ne yazık ki, bunun için gerekli olan siyasi irade Almanya'da henüz oluşmamıştır.

Schmidt, yine aynı kitabında, halihazırda Almanya'da yaşayan Türklerin uyumu ile ilgili zorluklara dikkat çektikten sonra, daha çarpıcı bir rakam vererek şu uyarıyı yapıyor: "*Bugün 65 milyon olan ve 35 yıl içinde 100 milyona çıkacak olan Türk nüfusu, 21. Yüzyıl sonlarına doğru Alman ve Fransız nüfuslarının toplamına eşit olacaktır. Türkiye'yi AB'ye almak isteyenler, bu rakamları aklında tutmalıdır.*"⁷ Schmidt, Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakanları korkutuyor. Neden? AB, bugün de nüfusları birbirinden çok farklı ülkelere sahip bir birlik değil mi? Bugün Almanya İspanya'nın iki misli, Portekiz, Belçika ve Yunanistan'ın 8 misli, İsveç'in 10 misli, Finlandiya'nın 15 mislidir. Bu nedenle, Türkiye'nin nüfusunun fazlalığını AB'ye üyelik konusunda bir engel olarak göstermek doğru değildir. Çünkü, bugünün AB'si farklı nüfuslara sahip ülkeleri içeren bir birlik ise, yarın da bu ülkeler arasında (yeni üye ülkeler de dahil) nüfus farklılıkları olmasından doğal ne olabilir?

İşte bu açıdan bakıldığında AB içinde nüfus farklılıklarının sorun teşkil etmemesi için en önemli husus, Schmidt'in görüşlerinin tersine, farklı kültürlere, dinlere sahip insanların AB içinde birlikte yaşamalarına yönelik projelerin hayata geçirilmesine olanak sağlamaktır. Bu konuda da genç ve dinamik nüfusun eğitim düzeyinin yükseltilmesi, yaşlı Avrupa'nın gelecek dönemde istihdam ihtiyacının bir ölçüde karşılanmasında önemli rol oynayacaktır. Yine son yapılan bilimsel araştırmaların sonuçlarına göre de, Almanya'da her yıl belirli bir sayıda yeni göçmene gereksinim olacaktır.

Kitabın devamında Schmidt, ayrıca, Türkiye'nin de içinde olduğu bir AB'nin nasıl "*ortak dış politika*" oluşturacağına ilişkin kaygılarını da ifade ederek, şunlara dikkat çekiyor: "*Türkiye'nin Suriye, Irak, İran ve Ermenistan'la ortak sınırı var. Yüzyıllardan beri Yunanistan'la ihtilaf halinde. Türkiye'nin Yunanistan'la olan sorunları yalnız Kıbrıs'la bağlantılı değil. Türkiye, bölgede önemli güvenlik çıkarları olduğu için, dolaylı olarak gelecekte Orta Doğu'da çıkabilecek her savaşa katılmak durumunda kalacak. Bir de bölgede sayıları halen 20 milyon civarında olan Kürtler ile ilgili sorun var. Ne yazık ki, Birinci Dünya Savaşı galibi devletlerin Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşımı sırasında kendi devletini kurmasına imkan vermediği Kürtlerin sorunu, bugün Türkiye ile beraber Irak'ı da yakından ilgilendirmekte.*"⁸

Schmidt ayrıca, "*Türkiye ile Rusya*" arasında doğabilecek sorunlara dikkat çekerek, şunları söylüyor: "*Türkçe konuşulan alanın Çin'e kadar uzandığı Orta Asya bölgesi üzerinde dikkatle durulmalı. Bu bölgedeki petrol ve doğalgaz kaynaklarının dünya pazarlarına taşınması nedeniyle, bölgedeki beş Türki Cumhuriyetlerin bağımsızlığını halen hazmedemeyen Rusya ile Türkiye arasında çıkar çatışmaları kaçınılmaz olacaktır. Bütün bunlar, Türkiye'nin, NATO üyesi bir ülke olarak, Soğuk Savaş dönemine göre bugün daha karmaşık bir hale gelen bir bölgede bulunduğunu göstermekte. Dolayısıyla, Türkiye, kendi çıkarları olduğu için bu bölgede meydana gelebilecek her savaşa doğrudan katılmak durumunda kalacak.*"⁹ Schmidt, bir başka ifadeyle, kendi çıkarları da olduğu için bu bölgede meydana gelebilecek her savaşa doğrudan taraf olabilecek bir Türkiye'nin, AB dışında tutulmasını daha yararlı görüyor. Aksi halde, üyesi konumundaki bir Türkiye'nin bölgedeki çatışmalarda yer alması, AB'yi de taraf durumuna getirecek.

Schmidt'in, Avrupa'dan bakıldığında Türkiye'deki rejimin temel unsurları arasında en dikkat çeken organ olan "*Milli Güvenlik Konseyi*" ne yaklaşımı da dikkat çekici. Schmidt, Türkiye'deki esas gücün Milli Güvenlik Konseyi'nde olduğunu ve Cumhurbaşkanı'nın bu Konsey'e başkanlık ettiğini söylüyor; ancak, Konsey üyesi komutanların isteği dışında hiçbir kararın alınamayacağına da dikkat çekiyor. Türk ordusunun kendisini Kemalist reformların koruyucusu olarak gördüğünü, toplumun dini kurallara göre yönetilmesine karşı çıktığını ifade ediyor. Ancak, bu bağlamda, ilginç bir tablonun ortaya çıktığını söylüyor. Buna göre, ordu, ülke yönetiminde söz sahibi olmakla demokrasiyi sınırlıyor. Ancak, köktendincilik hareketleri dikkate alınır, ordunun laik sistemi benimseyen Türkler açısından bir güvence olduğunu da belirtiyor. Schmidt, Milli Güvenlik Konseyi ile ilgili bu saptamalarını yaparken dolaylı olarak Avrupa'ya şu mesajı da veriyor: Laik de olsa Müslüman tabanlı bir ülke olan Türkiye'de zaten sınırlı olan demokrasi ordunun desteğiyle yaşıyor. Aksi takdirde, sivil inisiyatifin henüz demokrasiyi koruyacak ve geliştirecek düzeyde olmaması nedeniyle, köktendincilik tehlikesine karşı rejim kendini savunamıyor.

Schmidt, bunlara ilave olarak, Avrupa ile Türkiye arasındaki kültürel farkların, Avrupa ile Rusya ve Ukrayna arasındaki farklardan çok daha derin olduğunu söylüyor ve şunları ekliyor: "*Bu gerçeklere rağmen Türkiye'yi AB'ye almak isteyenler, Fas, Mısır, Cezayir ve Libya gibi ülkelerin ileride Türkiye'yi örnek alarak yapacakları üyelik başvurularını hangi gerekçelere dayanarak reddedeceklerini de düşünmeliler.*"¹⁰ Schmidt, daha açık bir ifadeyle, Doğu Avrupa'nın sınırlarını kuzeydoğuda Rusya ve Ukrayna, güneydoğuda ise Türkiye ile sınırlıyor. Kültürel farklılıklar dolayısıyla, AB'nin Asya ve Afrika'ya doğru genişlemesinin hata olacağını söylüyor. Türkiye'nin ise 1920'li ve 1930'lu yıllarda Atatürk'ün gerçekleştirdiği reformlar neticesinde İran ile mukayese edildiğinde laik bir devlet olduğunu; Irak ve Suriye ile mukayese edildiğinde ise, işleyen bir demokratik, parlamenter sisteme sahip olduğunun altını çiziyor.

Bu bağlamda, Schmidt, herkesin merakla sorduğu şu soruyu da yanıtlıyor: Peki, bu şartlar altında nasıl oluyor da AB'nin Aralık 1999'da yapılan Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'ye aday ülke statüsü veriliyor? Schmidt, bunu iki temel nedene bağlıyor: Bu nedenlerden biri, AET'nin, Türkiye'nin 1960'lı yıllarda AET ile başlayan ilişkisine dayanan bir niyet açıklaması yapma isteği, diğeri, ve daha da önemlisi, ABD'nin diplomatik baskısı, yani ABD'nin Orta Asya stratejisi doğrultusunda, Rusya ve AB'ye karşı

politikalarının uygulanabilmesinde Türkiye'ye biçtiği roldür. Schmidt, bütün bunlara ilave olarak bir de, Helsinki'de Türkiye'nin aday ülke statüsünün onaylanmasında, bu ülkenin genelde aday ülkelere şart koşulan kriterlerin yanı sıra, azınlık haklarının (ki burada Kürtler kastediliyor) tanınması gibi özel talepleri kısa sürede yerine getiremeyeceği düşüncesinin de etkili olduğunu ifade ediyor.¹¹

Schmidt, yukarıda ana hatlarıyla özetlenen nüfus artış hızı, ortak dış politika oluşturmada zorluklar, kültürel farklılıklar gibi gerekçelerle, Türkiye'nin AB'ye alınmasına karşı çıkıyor ve Türkiye-AB ilişkileri için "*alternatif model*" (!) öneriyor. Ancak, bunu yaparken Türkleri incitmeye (!) özen gösteriyor ve bu bağlamda, Türkiye'ye birçok defa resmi ve özel ziyaretler yaptığını, kendi başbakanlığı döneminde ekonomik sorunların üstesinden gelebilmesi için Türkiye'nin gereksinim duyduğu büyük bir miktarda kredinin sağlanabilmesi amacıyla uluslararası bir inisiyatif oluşturduğunu ve Türklerle her zaman dost olduğunu vurguluyor. Daha açıkçası, "*Dost acı söyler*" diyor ve tam üyelik yerine Türkiye'ye üçüncü ülkeler karşısında özel bir statü (!) öngörüyor: "*Her ne kadar Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsü tanınmış ise de, yukarıdaki gerekçeler ışığında Türkiye AB'ye alınamaz. Dürüst olup bu gerçeği Türkiye'ye söyleseydik, daha iyi olurdu. Avrupa Ekonomik Topluluğu dönemindeki Türkiye'ye yaklaşımlar bugünkü AB'yi bağlamaz. Birlik, geçen süre zarfında çok başka bir yapıya büründü. Türkiye'yi AB'ye almak yerine bu ülkeyle ortaklık, işbirliği ve karşılıklı gümrüklerin kaldırılması üzerine daha geniş bir sözleşme yapılmalı. Birlik de bu tür sözleşmelere hazır olmalı.*"¹²

Avrupa'nın Türkiye'ye yönelik bu tür görüşlerine yabancı değiliz. Ancak, önceleri bu ve benzeri görüşleri daha çok Avrupa'nın muhafazakârları dile getirirdi. İlginç olanı, artık sosyal demokratlar da Türkiye'nin AB üyeliğine karşı muhafazakârlarla aynı dili kullanıyorlar. Bu durum nasıl izah edilebilir? Bu durumda ya sosyal demokratlar Türkiye'nin Avrupa'daki yeri konusunda dün olduğu gibi bugün de muhafazakârlarla aynı görüşü paylaşıyorlar ancak bunu, Avrupa'nın sınırları üzerine tartışmaların başladığı günümüzde daha yüksek sesle ifade etmeye başladılar. Ya da 1990'lardan sonraki süreçte sosyal demokratların kendi dünya görüşlerinden büyük ödünler vermeleri neticesinde, temel konularda – en azından çoğunda – muhafazakârla aynı ya da onlara yakın düşünceleri savunur hale geldiler. Ancak, her ne sebepten olursa olsun, bugün ortada olan gerçek sosyal demokratların da bazı gerekçelerle Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkıyor olmaları.

Bu gerekçeler arasında - doğrudan ya da dolaylı ifade edilse de - Türkiye'nin laik de olsa Müslüman bir ülke olması gerçeği yüzünden AB üyeliğine karşı çıkılması, şu soruyu tekrar gündeme getiriyor: Yaklaşık iki asırdan bu yana artık din ve devlet işlerinin birbirlerinden ayrıldığı, yani dinin devletlerarası ilişkilerde belirleyici bir faktör olmaktan çıktığı bir Avrupa'da, nasıl oluyor da din olgusu Türkiye'nin AB'ye alınmasında önemli engellerden birini teşkil ediyor? Belki de, konuya yalnız laiklik penceresinden baktığımızdan olsa gerek Avrupa'nın bu yaklaşımını anlamak zor.¹³ Ancak, her ne kadar Avrupalı devlet adamlarının - en azından bir bölümünün - düşüncelerine göre AB üyeliğinde din bir ölçü ise de; salt bu faktör, Türkiye'nin AB dışında bırakılmak istenmesinin nedenlerini açıklamada yeterli olamaz. Bu bakımdan, Avrupa'nın Türkiye'ye karşı üyelik konusunda sıcak bakmamasının nedenlerini tarihsel süreçte değerlendirmek, daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu da, AB düşüncesinin doğuş nedenleri ile yakından ilgilidir.¹⁴

Muhafazakârlar ne düşünüyor?

Almanya'daki muhafazakâr partilerin (CDU/CSU) temsilcileri Eylül 2000'de AB'nin genişleme sürecine yönelik yayınladıkları bir raporda, AB'nin oluşumunu kıta tarihinin en başarılı projesi olarak değerlendirip, genişlemeyi Avrupa'nın birliği açısından bir zorunluluk olarak gördüklerini ifade ediyorlar. Ancak Türkiye'ye aday ülke statüsünün verilmesinin bir hata olduğunu savunuyorlar. Yine aynı tarihlerde Bavyera Başbakanı Edmund Stoiber ile AB'nin genişleme süreci üzerine yapılan bir söyleşi, muhafazakâr partilerin aday ülkelere bakışımı daha net anlamamıza yardımcı oluyor. Stoiber, söyleşinin bir bölümünde özetle şunları söylüyor: "*Genişleme sürecinin süratle tamamlanması ve bunun için de gereken mali desteğin bir an önce yapılması gerekir. Bu amaçla, aday ülkelere, Ajanda 2000 çerçevesinde 2000-2006 dönemine yönelik planlanan 68 milyar euro tutarındaki mali destek artırılmalıdır. Buna karşın, Ajanda'da aynı dönemde 15 Birlik üyesi ülke için öngörülen meblağ 632 milyar euro... Üye ülkeler, daha fazla mali destek sağlamak suretiyle aday ülkelerle dayanışma göstermelidir.*"¹⁵

Stoiber, burada özellikle tarım başta olmak üzere Birlik bütçesinden büyük mali destek alan AB'nin güneyindeki ülkeleri fedakarlık yapmaya çağırıyor. Bütün yükü birkaç ülkenin üzerine bırakmayın, Birlik bütçesinden alacağınız paylardan daha çok feragat ederek, Avrupa'nın genişleme sürecini

biran önce tamamlayalım, diyor. Kendi ifadesiyle: "*Doğu Avrupa ülkeleri zaten Avrupa'nın bir parçası. Eğer Soğuk Savaş dönemi olmasaydı, Polonya veya Macaristan'ın üyeliği İspanya ya da Portekiz'den sonraya kalmazdı.*"¹⁶ Stoiber, başka bir ifadeyle, AB'nin bu üye ülkelerine, Birlik'in tamamlanması sürecini hızlandırmak için daha fazla özveride bulunmalısınız, sizler Avrupa için ne iseniz aday ülkeler de odur, diyor.

Nitekim, 1990'lı yıllar boyunca Doğu Avrupa ülkeleri AB'den, ikili ilişkiler temelinde AB üyesi olan ve olmayan devletlerden ve milletlerarası kuruluşlardan da yardım aldılar. 31 Aralık 1995 tarihine kadar Doğu Avrupa ülkelerine AB tarafından yapılan yardımların toplamı 86,5 milyar euro (Bu miktara Rusya'ya ve diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerine yapılan yardımlar dahil değil). Bununla birlikte, yine AB üyesi devletlerin ikili ilişkiler çerçevesinde yaptıkları yardımlar da, bu ülkelerin yeniden yapılanma sürecinde etkili olmuş durumda. Örneğin, Almanya'nın 1989-1995 tarihleri arasında Doğu Avrupa ülkelerine verdiği yardımların üçte ikisinden fazlasının Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Slovakya'ya gittiği görülmekte. Almanya ayrıca, bu yardımlarına ilave olarak, 1990'lı yılların başında Paris Kulübü'ne başvurarak, Doğu Avrupa ülkelerinin dış borçlarının ertelenmesini sağlamıştı. Bu bağlamda, Almanya Polonya'nın 5 milyar marklık borcunu ertelediği gibi, bu ülkeye 4,5 milyar marklık kredi de vermişti. Bu miktar, Paris Kulübü üyesi olup bu borç erteleme girişimine katılan bütün ülkelerin yaptığı toplam katkının üçte biri kadardı.¹⁷

Öte yandan, AB ülkeleri özellikle de Almanya 1990'ların başından itibaren yabancı sermaye yatırımlarının da Doğu Avrupa ülkelerine yönlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştı. Bu bağlamda, örneğin Alman hükümeti, siyasal ve ekonomik çıkarlar bakımından Alman firmalarını hangi ülkelerde yatırıma yönlendirmek istiyorsa o ülkelerde yatırım yapacak firmaları, devlet bankaları veya bu iş için özel görevlendirilmiş kamu mali kuruluşları tarafından siyasal ve ticari risklere karşı sigorta ettiriyordu.¹⁸ Tüm bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, başta Polonya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan olmak üzere Doğu Avrupa ülkelerine, Berlin Duvarı'nın yıkılmasından sonraki dönemde yapılan yardım ve yönlendirilen yabancı sermaye yatırımları, yalnızca bu ülkelerde piyasa ekonomisine geçiş sürecinde oluşan uygun ekonomik koşullara bağlamak, hatalı olacaktır. Bu ilgi aslında, bu ülkeleri Birlik içinde görmek isteyen Almanya başta olmak üzere bazı AB üyesi devletlerin ortaya koyduğu "*siyasi iradenin*" bir sonucudur.

Ne yazık ki, Türkiye'nin AB'ye üyeliği gündeme geldiğinde bu siyasi irade görülmemekte. ¹⁹ Bu nedenle de Türkiye'ye yönelik yabancı yatırımlar da, alınan çeşitli teşvik tedbirlerine rağmen beklenen seviyeye ulaşamamakta (Halen Türkiye'ye yılda gelen doğrudan yabancı sermaye tutarı yaklaşık 1 milyar dolar civarındadır). Uluslararası mali çevrelerin de yatırımcılarını Türkiye'ye yönlendirmek için özel bir çaba içinde olmadıkları görülmektedir. Bunun siyasal nedenlerinin olup olmadığı ayrıca araştırmaya değer.

Stoiber, 13 aday ülkeden yalnızca Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmıyor ve Avrupa'nın doğudaki sınırlarının Rusya ve Türkiye'ye kadar uzandığı görüşünü savunuyor: *"Avrupa'nın sınırlarını netleştirmemiz gerekir. Türkiye'nin kesinlikle Avrupa'ya ait olmadığını düşünüyorum. Aksi takdirde, AB'nin sınırları İran ve Irak'a kadar uzanacaktır ki, burada artık AB'den söz etmek imkansız olacaktır. Doğu Avrupa'nın genişleme sürecine dahil edilebilecek son ülke Ukrayna olabilir. Birlik, Rusya'nın üyeliğini ise kaldıramaz."*²⁰ Hiç şüphesiz, Avrupa'nın doğuya doğru genişleme süreci, sıkı ekonomik ilişkilerinden dolayı Almanya'nın lehine. Stoiber'in bu açıklamasının bir diğer ifadesi şudur: Muhafazakârlar, AB'nin genişleme sorununu 2002'de yapılacak olan federal parlamento seçimlerinde tartışmaya açmakla, daha doğrusu, *"Türkiye hariç aday ülkelere evet"* sloganını da seçim kampanyalarında işlemek suretiyle oy toplamaya çalışacaklardır.

Burada iki önemli faktörün rol oynadığını düşünüyoruz. Birincisi, zaten iki Almanya'nın birleşmesinden bu yana sürekli olarak ilave vergilerle eski Doğu Almanya'ya kaynak transferi yapılması ve bunun, Alman halkının büyük bir kesiminde yarattığı hoşnutsuzluk. İkincisi, AB'nin genişleme sürecinin getireceği mali yükün üye ülkeler arasında paylaşımı sorunu. Dolayısıyla, kamuoyu desteğinin sağlanabilmesi için, genişleme sürecinin başlangıçta Alman halkına getireceği mali yükün gelecekte refah artışına yapacağı katkının anlatılması gerekiyor. Stoiber'in bu konudaki görüşleri şöyle: *"AB'nin genişleme sürecinin getireceği büyük imkanlarla birlikte, bu sürecin neden olacağı sorunları Almanya'da tartışmalıyız... Böylesine geniş boyutlu bir konuda susmak doğru olmaz... AB'nin genişleme süreci 2002'de Almanya'da yapılacak federal parlamento seçimlerinde işlenecek ana konular arasında yer almalı. Seçmenler, kendileri için hayati önem arz eden bu konuda partilerin görüşlerini bilmek isteyeceklerdir"* ²¹

Stoiber, diğ er bir ifadeyle, Türkiye dışındaki diğ er aday ülkelerin Avrupa'nın bir parçası oldukları ve bunların AB'ye entegrasyonunda gereken mali desteğ in yapılması gerektiğ ini vurguluyor. Böylece, bu aday ülkelere "yeş il ış ık" yakılması için Almanya'da kamuoyu oluşturuluyor. Buna karş ın, Türkiye'nin üyeliğ ine karş ı çıkmak ve bu ülkenin getireceğ i mali yükten feragat etmekle, Alman kamuoyunun paylaşım konusundaki hoşnutsuzluğ una bir "ara ç özüm" bulunmuş oluyor. Diğ er bir ifadeyle, Stoiber, AB'nin geniş lemeden sorumlu komiseri Gü nter Verheugen tarafından önerilen aday ülkelerle ilgili Almanya'da halk oylaması teklifini - ki bu teklif, Almanya'nın AB nezdinde yanlış anlaş ılabileceğ i endiş esi ile ş imdilik rafa kaldırılmış görünüyor - daha makul bir şekilde formüle ediyor ve bunun kamuoyunda önceden tartışmaya aç ılması gerektiğ ini söylüyor.

Bu aş amada ş u soru üzerinde düşünmek gerekiyor: Türkiye aleyhindeki propagandalar neden dolayı - ülkeden ülkeye değ iş en düzeyde olsa da - Avrupa kamuoyunda büyük destek buluyor? Diğ er bir ifadeyle, Türkiye kültürel açıdan önemli bir imge sorunu yaşamaktadır. İmge nedir? İmge, bir şeyden söz edilince zihinlerde ilk uyanan sembolik resim yahut simgesel anlamdır. Avrupa'daki Türk imgesinin olumsuz olmasının sebepleri nelerdir? Bu ve benzeri soruların yanıtları, ş üpheş çok yönlü tarihsel siyasal ve kültürel bir araştırmayı gerektirmektedir. Ancak, Türk aleyhtarlığ ının bu kadar güçlü olması konusunda hepimizin mutabık kaldığ ı bazı görüşler şöyle sıralanabilir: Baş ta dini ayrılıklardan kaynaklanan kültürel farklılıklar, Avrupa'nın, Osmanlı İmparatorluğ u'nun Viyana kapılarına kadar dayanmış olmasını, Haçlı seferlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasını ve Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşmasını unutamamış olması. Tabii ki, bunların her birinde gerçeklik payı var.²²

Ancak, bunların hepsi geçmiş e dayanmakta ve bu konuda yapacak fazla da bir şey yok. Eğ er tersi geçerli olsaydı, yani ş imdiki üye ülkeler aralarındaki tarihsel düş manlıkları aş amamış olsalardı, bugün üyesi olmak istediğ imiz AB de olmayabilirdi. Örneğ in, Almanya ile Fransa arasındaki tarihi düş manlığ ın artık çok gerilerde kaldığ ı görülmektedir. Neticede, Almanya ile Fransa'nın menfaatleri birlikteliğ i gerektirdiğ i içindir ki, bugün bu ülkeler AB'nin motor gücünü teş kil ediyorlar. O halde, Türk imajının günümüzde kötü olmasının nedenlerini 'salt tarihsel düş manlıklar temelinde açıklamak yeterli değ ildir. Bu konuda bir diğ er önemli husus da, özellikle 1950'lerden itibaren Avrupa ile bütünleş me sürecinde Türk imgesinin

düzeltilmesine yönelik ciddi adımların hemen hemen hiç atılmamış olmasıdır.

Avrupa'da yaşayan Türklerin rolü

Bu konuda en çarpıcı örneği başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine çalışmaya gönderilen Türkler teşkil etmektedir. Türkiye'nin yurtdışına işgücü gönderme politikası, 1960'lı yıllardan beri işsiz sayısının azaltılması ve döviz girdisinin artması üzerine oluşturuldu. Türk hükümetleri, başından itibaren yurtdışına gönderilen insanların gittikleri ülkelerin sosyal yaşamına uyumunda hiçbir gayret göstermemiştir. Türklerin çalıştıkları ülkelerde de aynı politikaların izlenmesi, bu insanların – en azından büyük bir bölümünün – içinde yaşadıkları toplumlara uzak kalmalarına ve bu toplumlarda kendilerine karşı “önyarguların” oluşmasına neden olmuştur. Bugün gelinen noktada, ikinci özellikle üçüncü ve dördüncü nesil kabuğunu kırmakta ve yaşadıkları toplumlarda seslerini duyurabilmek için gayret göstermektedirler. Ancak onları da başka sorunlar beklemekte.

Burada belirtilmesi gereken bir önemli husus, bugün Alman vatandaşlığına geçen Türklerin sayısının 220 bine ulaşmış olmasıdır. Ancak, Alman hükümeti, çifte vatandaşlığa karşıdır. ²³ Sayıları daha da artacak olan Türk kökenli Alman vatandaşlarının, Türkiye-Almanya ilişkilerinde bir lobi gücü oluşturmalarını engellemek amacıyla, Alman vatandaşlığına geçmek isteyen Türkleri seçim yapmaya zorlamaktadır: *"Ya Türk vatandaşlığından çıkıp Alman vatandaşlığına geçin ya da Almanya'da yabancı statüsünde yaşamaya razı olun."* Diğer bir ifadeyle, Almanya'nın göçmen politikası, çifte vatandaşlık konusunda, Almanya'da kalıcılaşmış yabancıları – özellikle Türkleri – ve onların çocuklarını ve torunlarını *"yabancı statüsünde"* tutma ve böylece sınırlı haklarla Almanya'da yaşamalarını öngörüyor.

Buna tek seçenek olarak asimile olma (tam uyum = Almanlaşma) dayatılıyor, doğal olarak üçüncü kuşak ve daha sonrakiler için. Peki, bu politikada niçin ısrar ediliyor? Alman siyasetleri yirmi, otuz yıl sonra Almanya'da yaşayan Türklerin, Almanya'da nasıl etkin bir duruma geleceklerini düşünerek bugünkü tavırlarını belirliyorlar. Azalma trendi gösteren Alman nüfusuna kıyasla hızla artmakta olan Türk nüfusu dolayısıyla, Alman toplumunu Almanlardan oluşan homojen bir toplum olarak görmek isteyenlerde, farklı kültür ve dine sahip Türklerin tam uyumunun (asimile)

sağlanamayacağı endişesi hakim. Almanya ayrıca ebeveynlerine Alman vatandaşı olmayı zorlaştıran, çocuklarına ise kolaylaştıran bir politikayla, aileleri de kendi içinde bölmekte. Bu durum şöyle izah edilebilir: Alman siyasi partilerinde önemli görevler üstlenen "bazı" Türk kökenli Alman vatandaşları, Almanyalı Türkleri, entegrasyon konusunda en büyük sorun olarak görmekte, Türkçe ve Türk kültürü derslerinin Türk çocuklarının Alman lisanına entegrasyonuna engel olduğunu ve Türkçe medya izlenmesinin de uyumu olanaksız kıldığını söylemekte.²⁴ Yani, kendi kültürel zenginliklerini geliştirerek koruyamayan bir kültürel azınlığın (Almanyalı Türklerin), süreç içerisinde Alman toplumunda erimesi talep edilmekte. Bu da bir politik tavrıdır, Alman siyasi partilerinde aktif olan genç Türk kökenli politikacılar arasından bunu benimseyenler olabilir. Ancak, bu politik tavrın Almanyalı Türklerin entegrasyonunu değil, tam tersine asimilasyonunu hedeflediği açıkça görülmekte.

Asimilasyon (erime) entegrasyonun aksine, göçmenlerin kendi kültürel kimliklerini unutarak ve eriyerek Almanlaşmaları demektir (Tıpkı 19. Yüzyılın sonunda Almanya'ya gelerek bu ülkede tamamen eriyip kaybolan bir milyondan fazla Polonyalı gibi). Burada esas can alıcı husus, Alman siyasi partilerinde önemli görevler üstlenen Türk kökenli bazı genç politikacıların bu konularını "*Türkiye ve Türk karşıtlığına*" borçlu olmalarıdır. Şüphesiz, bunları 3. ve daha sonraki kuşaklardan takip eden Türk kökenli politikacılar da olacaktır.

Bu bağlamda, Hıristiyan Demokrat Birlik Partisi (CDU)'nin kısa bir süre önce başlattığı "*yönlendirici Alman kültürü*" (Deutsche Leitkultur) tartışması da, üzerinde dikkatle durulmaya değer bir konu. Bu tartışma ile göçmenlere Alman kültürü kabul ettirilmek istenmekte. Bu bakış tarzıyla topluma, hakim kültürü benimseyen göçmenler Almanya'ya yararlı, bu kültüre uyamayanlar ise Almanya için gereksiz olduğu yönünde bir ayrımcılık benimsetilmekte. İkinci Dünya Savaşı sonrası elli yıllık bir göç tarihine sahip Almanya'da böyle bir görüşün tartışmaya açılabilmesi, bu ülkede yaşayan göçmenleri – ki özellikle Türkleri – olduğu gibi, çoğulcu ve demokratik değerlere sahip Almanları da endişeye sevketmekte (Bremen Üniversitesi'nden Türkolog Prof. Dr. Klaus Liebe-Harkot'un "*egemen kültür*" dayatmasına karşı kaleme aldığı "*Öncü Kültüre Seçenek*" adlı makalesini, göçmenlerle dayanışma gösteren Alman demokratlarına saygının bir gereği olarak burada özellikle vurgulamak istiyorum).²⁵

Bir başka ifadeyle, Almanya'nın bugün fiilen bir göçmen ülkesi olması ve bu nedenle, göçmenlerin topluma uyum (entegrasyon) konusunun giderek önem kazandığı gerçeği göz ardı edilmekte. Buna karşın, "*Biz çok kültürlü bir toplum olmayacağız!*" diyerek, göçmenlerin Alman toplumunda erimesinin (asimilasyon) yolu bilinçli açılmakta.²⁶ Bunu benimseyen bazı genç Türk politikacılara Alman siyasi partilerinde üst düzeylerde görev vermek suretiyle, göçmenlerin asimilasyon sürecini hızlandırmak ve bunun önündeki direnci kırmak için bizzat Türk kökenlilerden faydalanma politikasının da izlendiği bir gerçek.

Burada iki önemli hususun vurgulanması gerekiyor: Birincisi, Türkiye'nin dışgöç politikasını belirleyen temel faktörlerden olan özellikle işsizliğin azalması ve yurtdışına gidenlerin gönderdikleri dövizlerin ülke ekonomisi üzerindeki olumlu etkisi. Bilindiği gibi, Batı Avrupa ülkelerinde özellikle Almanya'da istihdam edilen Türklerin sayısı, 1963'te "*Ortaklık Anlaşması*"nın imzalanmasından sonra artmaya başlamıştır. Türk hükümetleri, özellikle 1980'lerden sonra bu ülkelerde kalıcı olmaya başlayan Türklerin karşılaştıkları sosyal sorunların çözümünde ciddi bir gayret göstermemişlerdir. Neticede, birinci nesil Türkler – bunlara ikinci nesil Türklerin çoğunluğu da dahil edilebilir - Türkiye ile bağlarını korumuşlar. Ancak, Türkiye'nin de özellikle bu nesil Türklere yönelik ciddi bir sosyal politika oluşturmaması neticesinde, çoğunluğunu Almanya ve diğer Batı Avrupa ülkelerinde doğanların teşkil ettiği üçüncü nesil Türklerle birlikte yavaş yavaş bir çözülme sürecinin başladığı görülüyor. Türkiye, AB ile ilişkilerinin önem kazandığı bir dönemde böyle bir kitlenin desteğinden ya mahrum kalmakta ya da gerektiği gibi yararlanamamakta.

Hemen belirtmek gerekir ki, elbette bireysel olarak gayret gösteren çok insanımız var bu ülkelerde. Ayrıca, Almanya örneğinde olduğu gibi, eyaletler bazında birçok örgütlenme faaliyetleri görülebilir. Ancak, Almanya genelinde Türklerin büyük bir bölümünü temsil edebilen bir örgütlenmeden henüz söz edilemez. Bunun neticesidir ki, bugün sayıları 2,5 milyonu bulan Türkler, Almanya'da 30 bin civarındaki Yahudiler kadar etkili olamamakta. Şüphesiz, böyle bir örgütlenmenin şimdiye kadar gerçekleşmemiş olmasının da çeşitli sebepleri var.²⁷ Ancak, görünen odur ki, 3. nesil Türk kökenli genç politikacılardan da "*Türkiye ve Türk karşıtlığının müthiş prim yaptığı Alman partilerinde siyasi kariyer 'yapmak'*" isteyenler olacaktır. Bu tür bir siyasi taktikle Türklerin kendi aralarında organize olmasını önlemek, Alman politikasının bir inceliği olsa gerek. Diğer bir ifadeyle, Türklerin organize

olarak hareket etmesine Alman politikası bilinçli bir şekilde izin vermemektedir. Türklerin de küçük hesapları aşacak siyasi kültüre sahip olmamaları, Almanların "*böl ve yönet*" politikasına zemin oluşturmaktadır.

İkincisi, eğer Almanya gerçekten Türkiye'nin AB üyeliğine sıcak baksa ve bu konuda siyasi irade gösterseydi, her şeyden önce "*çifte vatandaşlık*" konusunda engel çıkarmazdı. Çünkü, ister sosyal demokrat ister muhafazakâr olsun, Alman politikacıların, refahın paylaşılması söz konusu olduğundan Doğu Avrupa ülkelerinin AB üyeliğine alınmasına pek de sıcak bakmayan Alman kamuoyunu ikna etmek için ortaya koydukları siyasi irade bilinmektedir. Bunu yaparken, "*genelde*", bu ülkelerin Avrupa'nın bir parçası olduğunu ve şimdiye kadar AB'nin içinde yer almamış olmalarının sebebi olarak ise Soğuk Savaş dönemini ileri sürmekteydiler. Ancak aynı siyasi iradeyi Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda görmek mümkün değildi. Oysa, Soğuk Savaş döneminde Varşova Paktı'nın üyesi bu ülkelere şüphe ile bakılırken, Türkiye NATO'nun bir üyesi olarak Avrupa için de bir güvence teşkil ediyordu. Bununla beraber, 1960'ların başlangıcından itibaren ve özellikle Berlin Duvarı'nın örülmesinden sonra Batı Almanya'da işgücüne duyulan gereksinimin karşılanmasında Türklerin katkısı ve dolayısıyla bu insanların, Alman ekonomisinin hızla gelişerek bugünkü seviyesine ulaşmasındaki etkin rolü unutulmamalıdır. Ayrıca, iki Almanya'nın birleşmesi sonrasında doğunun kalkınması amacıyla, batıda yaşayan Almanlar gibi Türkler de "*dayanışma vergisi*" ödemek suretiyle destek sağladıkları gerçeği vurgulanmalıydı. Almanlara oranla genç bir nüfusa sahip olan Türkler, "*Alman Emeklilik Kasası*"na ödedikleri prim miktarının bu kasadan emekli Türklere ödenen miktardan çok daha fazla nedeniyle oynadıkları önemli rol net bir biçimde ifade edilebilir.

Alman nüfusunun gelecekte azalacağı ve bundan dolayı iyi eğitim görmüş işgücüne olan ihtiyacın artacağı, Almanya'nın önde gelen araştırma kuruluşlarının raporlarıyla açıklanmaktadır. Türkiye genç nüfusu nedeniyle, AB'ye alınması söz konusu olsa bile emeğin serbest dolaşımının üyeliğe geçişten sonraki bir dönemde yürürlüğe gireceğini varsayalım. Türk işgücünün Almanya başta olmak üzere bazı AB ülkelerinde gelecekte talebin daha fazla olacağı meslek dallarına göre eğitilmesi, bugün Türkiye'nin AB'ye üyeliği önünde başlıca engellerden biri kabul edilen nüfus faktörünün "*uzun vadede*" AB açısından arz edeceği önemin anlatılabilmesi. AB, Akdeniz politikası çerçevesinde İslam dünyasıyla ilişkilerini daha da geliştirmek isteyecektir. Bu bağlamda, Türkiye'nin üyeliğinin, Birlik'in

İslam ülkeleri karşısına bir "*Hıristiyan Kulübü*" imajıyla çıkmasını önleyeceği ve dolayısıyla ekonomik ilişkilerden siyasi ilişkilere kadar sağlayacağı çok yönlü faydalara dikkat çekilmesi. Görüldüğü gibi, eğer siyasi irade isterse, "Türkiye'nin AB üyeliğine alınmasının olumlu yönlerini de sıralamak mümkündür." Ne yazık ki, AB'de bugünkü siyasi irade Türkiye'nin üyeliğine karşı, ya da temkinli bir ifadeyle, şimdilik sıcak bakmıyor.

Sonuç

AB'ye üye olmak için Türkiye'nin siyasi iradesinin tam olması yetmiyor. Bu süreci tamamlamak için AB'nin de aynı siyasi iradeyi göstermesi gerekir. AB'nin motor gücü Almanya örneğinde görüldüğü gibi, gerek sosyal demokratlar gerek muhafazakârlar Alman kamuoyunu AB'yi doğu Avrupa ülkelerine doğru genişletmenin kendi uzun vadeli çıkarlarına uygun olduğu konusunda ikna ederken nasıl bir siyasi irade ortaya koyduklarını görüyoruz.

Aynı siyasi iradenin Türkiye gündeme gelince nasıl bir karşı tavır aldığını da görüyoruz. AB, bir yandan aday ülke statüsü veriyor, bir yandan da olmadık koşullara bağlıyor. Kıbrıs ve Ege konularında olduğu gibi, Türkiye'nin kolay kabullenemeyeceği şartları ileri sürüyor. Türkiye'nin bu konularda ödün vermesi halinde, AB'ye alınacağına dair bir garanti de verilmiyor. Peki, Türkiye bu ödünlere rağmen AB'ye alınmazsa, ne olacak? Şu anda kimse bu sorunun yanıtını veremiyor. Oysa, Türkiye Kıbrıs ve Ege gibi ön koşullar öne sürülmeden AB'ye alınsa, diğer bir ifadeyle, AB'nin siyasi iradesi bu yönde tecelli etse; hiç şüphesiz, bu sorunlar AB içinde daha çabuk bir çözüme kavuşacak. Sonuç olarak, tam üyelik öncesi AB'nin bu tür talepleri Türkiye'nin üyeliğini engellemekten başka bir şeye yaramıyor.

AB'nin adaylık statüsü vermesiyle, beklentilerin aksine, Avrupa'da sık sık gündeme getirilen Türkiye'nin "*Avrupalılık kimliği*" tartışması giderek yaygınlaşmaktadır. Almanya'da gerek Schmidt gerek Stoiber tarafından Türkiye'nin üyeliğine karşı söylenenlerin özü şu: "*Türkiye başka dünyaya aittir, bize uymaz!*" Dolayısıyla, Türkiye, Avrupa'nın kültür sınırlarının dışında şark dünyasının bir parçası olarak görülmektedir. Ancak, bu ve benzeri görüşleri ileri sürenler, tüm tarihi gerçekleri bir an için göz ardı etsek bile, öncelikle 1963'te imzalanın Ortaklık Anlaşması ile Türkiye'nin "*prensipte Avrupalı olarak tanındığı*" olgusunu görmezden gelemezler. ²⁸

Ne Schmidt'in sözlerine Alman Sosyal Demokrat Partisi'nden (SPD) ve Avrupa'nın diğer sosyal demokrat partilerinden tepki geliyor, ne de Stoiber'e Avrupa'nın diğer muhafazakâr partilerinden. Üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer nokta ise Türkiye'deki sosyal demokrat ve muhafazakâr partilerden de tepki gelmemesi.²⁹

Peki, bir üçüncü nokta, nasıl oluyor da yaklaşık 2,5 milyon civarındaki Türk toplumu sesini gür çıkaramıyor? Birçok faktörün yanı sıra, çoğunlukla göz ardı edilmemesi gereken iki faktör vardır: Birincisi, Türklerin bugün çok heterojen bir toplum oluşturmaları ve dolayısıyla farklı amaçlar ve çıkarlar gütmeleri. İkincisi ise, Almanya'nın göçmen politikasının Türk toplumunun birlikte hareket etmesini bilinçli engellemesi.

Summary

Political will on Turkey's part does not suffice for full-membership of the EU. Political will on the EU's part is also essential for the completion of this process. The maintenance of "*political stability*" required for the realization of the reforms stipulated in the National Program is only one side of the coin.

The other side of the coin is that the intense debates in Europe on the question "Where will Europe end?" do not inspire the same level of interest in Turkish public opinion. However, whether Turkey will be given the "opportunity" to become a full-member of the EU or face the "*threat*" of permanent exclusion is contingent upon the EU's decision about its own future. It is apparent that in addition to the conservatives, a growing number of social democrats in Europe are gradually adopting a common position against Turkey. And this is exactly the case in the German example.

Notlar

¹ Bakanlar Kurulu'nun 19 Mart 2001 tarihinde toplanarak onayladığı ve Türkiye'nin AB ile tam üyelik görüşmelerine geçebilmesi için yapacağı reformları sıraladığı Ulusal Program, yaklaşık bin sayfa ve 6 bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Türkiye'nin vizyonu ve demokratik kazanımları ile üyeliğin AB'ye yapabileceği katkılar sıralanmaktadır. Siyasi kriterler, ekonomik kriterler, Türk mevzuatının AB mevzuatına uyumu, bu uyumun gerçekleşmesi için idari kapasitenin

geliştirilmesi ve mali yardımlar geri kalan bölümleri teşkil etmektedir. Bakanlar Kurulu'nda onaylandıktan sonra aynı gün Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Mesut Yılmaz tarafından düzenlenen bir basın toplantısıyla kamuoyuna açıklanan Ulusal Program'da, AB'nin 2001 sonuna kadar tamamlanmasını istediği reformların ancak orta vadede yapılacağı belirtildi. Programda kısa vadeden kastedilen sürenin 1 yıl olduğu, orta vade için de 5 yılın geçilmemesi gerektiği ifadesine yer verildi. Basın toplantısında Türkiye'nin daha fazla risk alabilecek kapasitede olduğunu söyleyen Yılmaz, Ulusal Program'ın güncelleştirilmesi gereken bir metin olduğunu ve zaman içerisinde bazı revizyonların olacağını da vurgulamıştır. Ancak, Uzmanların genel görüşü, Ulusal Program'ın, AB'nin Türkiye'nin tam üyeliği için koşullarını sıraladığı Katılım Ortaklığı Belgesi'ni karşılamakta yetersiz olduğu yönünde. Özellikle AB'nin KOB'daki açık reform istemlerine karşı hükümetin muğlak ifadeler kullandığı düşünülen başlıca konular şunlardır: i) ana dilde yayın, ii) ölüm cezası, iii) BM Sözleşmeleri, iv) MGK'nin rolü, v) düşünce özgürlüğü, vi) işkenceyle mücadele, vii) DGM'lerin durumu, viii) bölgesel dengesizlikler, ix) OHAL'in kaldırılması (20 Mart 2001 tarihli gazeteler). Bu makalenin yazılışı sırasında AB Komisyonu UP hakkındaki görüşünü henüz açıklamamıştı.

2 Şam halifeliğine bağlı olan Müslüman İspanya (Endülüs Emevileri), 756'da bağımsız emirlik, sonrada Halifelik haline geldi (929) ve bu, 1031 yılına kadar sürdü. Emevi hükümdarları ülkeye parlak bir dönem yaşattılar ve Kurtuba bu dönemde bir kültür merkezi haline dönüştü.

3 Schmidt, H. (2000), *Selbstbehauptung Europas – Perspektiven für das 21. Jahrhundert*, Deutscher Verlag Anstalt/Stuttgart – München, s. 219-220

4 A.g.e., s. 220

5 A.g.e., s. 200

6 A.g.e., s. 221.

7 A.g.e., s. 221.

8 A.g.e., s. 222.

9 A.g.e., s. 222.

10 A.g.e., s. 224.

11 A.g.e., s. 224.

12 A.g.e., s. 224-225.

13 AB'ye üyelikte dinin bir ölçü olduğu, özellikle Türkiye'nin 1987 yılında yaptığı tam üyelik başvurusundan sonra AB'nin üst düzey yetkilileri tarafından da dile getirilmiştir. Örneğin, AT (veya 1 Kasım 1993'ten itibaren AB) Komisyonu eski Başkanı Jacques Delors, Topluluğun bir Hıristiyan Klubü olduğunu ve dolayısıyla

Türkiye'nin üyeliğine soğuk bakılmasının normal olduğunu ifade etmiştir. (Çiçek, K., 1995, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Alınmamasında Din Bir Faktör Olabilir mi?", *Yeni Türkiye*, No. 3, s. 228-234).

14 Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız. Çiçek, K., 1995, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Alınmamasında Din Bir Faktör Olabilir mi?", *Yeni Türkiye*, No. 3, s. 228-234.

15 Stoiber, E. (2000), "Europa gibt es nicht umsonst", *Süddeutsche Zeitung*, 16/17 September (Stefan Ulrich ve Peter Münch tarafından Bavyera Eyalet başbakanı Edmund Stoiber ile yapılan söyleşi).

16 A.g.e.

17 Öymen, O. (1998), *Türkiye'nin Gücü*, AD Kitapçılık AŞ, İstanbul, s. 201-204.

18 AB, bu yardımları daha önce Güney Avrupa ülkeleri için de yapmıştı. Yunanistan'ın 1981-1996 yılları arasında AB bütçesinden aldığı yardımların toplamı 44,2 milyar euro. 1986'da üye olan İspanya'nın 1996'ya kadar aldığı yardımların toplamı 64,6 milyar euro. Aynı dönemde Portekiz 22,2 milyar euro yardım almıştı (Öymen, O. (1998), a.g.e., s. 200).

19 Helsinki Zirvesi'ne kadar olan dönemde (1963-1999) Türkiye'ye AB kaynaklarından 1,3 milyar euro kredi verildi ve 144 milyon euro yardım yapıldı. AB Genel Sekreterliği'nin açıklamasına göre, AB'nin 2001-2006 döneminde Türkiye'ye vereceği yardımların toplamı 4,5 milyar euro (Türkiye, AB ile mali işbirliği çerçevesinde 2001-2006 yılları arasında 1 milyar 403 milyon euro'luk hibe ve 3 milyar 170 milyon euro'luk kredi olanağından yararlanacak. Türkiye 2006 yılına kadar sürecek Meda 2 Programı çerçevesinde 890 milyon, 2003 yılına kadar sürecek özel işbirliği çerçevesinde de 150 milyon euro hibe yardımından yararlanabilecek. Türkiye, Avrupa Yatırım Bankası kaynaklarından da yaklaşık 2 milyar 570 milyon euro'luk kredi olanağını kullanabilecek). Oysa, yine aynı açıklamaya göre, Türkiye'nin Ulusal Program doğrultusunda reformları gerçekleştirebilmek için 15 milyar dolara gereksinimi var (20 mart 2001 tarihli gazeteler).

20 Stoiber, E. (2000), a.g.e.

21 A.g.e.

23 Karluk'a göre, "Geçmiş dönemde Avrupa'da bir birlik kurmanın tarihinde, Türk tehlikesinde karşı güçleri birleştirme amacı yatmıştır. Şüphesiz bu görüş tarihin derinliklerinde kalmakla beraber, Batı kamuoyunun Türk ve Türkiye hakkında 'peşin kararla' hareket etmesinde yine de rol oynamaktadır." [Karluk, R. (1997) Gümrük

Birliği Dönemecinde Türkiye: Gümrük Birliği Ne Getirdi Ne Götürdü?, Turhan Kitabevi, Ankara, s. 8].

23 1999 Mart ayında yapılan Hessen eyalet seçimlerinde, Hıristiyan Birlik partileri, çifte vatandaşlığa olanak sağlayan ve Almanya'da doğanların da otomatikman Alman vatandaşı olmasını öngören yasa tasarısına karşı, Türk ve yabancı düşmanlığının da açıkça kullanıldığı kampanyalar düzenlediler. Seçim sonuçlarına göre, Sosyal Demokrat Parti ve Yeşiller Partisi tarafından oluşturulan Hessen Eyalet Hükümeti düşünce, yine bu partilerin koalisyonla oluşturdukları Federal hükümet de Federal Konsey'deki çoğunluğunu kaybetti. Neticede, Sosyal Demokrat Parti yetkilileri, Alman halkının çoğunluğunun çifte vatandaşlığa karşı olduğu gerekçesiyle, "*Alman toplumunun en önemli modernleşme projesi*" olarak kamuoyuna sunulan tasarıyı, yapılan değişikliklerden sonra tanınmaz hale getirip göçmenlerin beklentilerini boşa çıkartılar.

24 Keskin, H. (1999), "Genç politikacıların yaklaşımı nesiller arası çatışma mı?", *Hürriyet*, 20 Ekim (Almanya baskısı).

25 Liebe-Harkot, Cumhuriyet gazetesindeki 11 Aralık 2000 tarihli "*Öncü Kültüre Seçenek*" adlı makalesinde önemli bir tespit yapıyor: "*Almanya'da Hitler rejiminde tek devlet ilkesi olan barbarlıktan başka bir hareketin görülmediği 30'lu yıllarda, Türkiye'de ortaya çıkan geleceğe yönelik olumlu devrimlerden hiç söz edilmiyor.*" Liebe-Harkot'un bu tespitine örnek olarak, 1930'larda Hitler'in zulmünden kaçarak Türkiye'ye sığınan Alman bilim adamlarının da katkılarıyla çağdaş üniversitelerin temellerinin atıldığını hatırlatmakta yarar var [Bu konuda daha fazla bilgi için bakınız. Hirsch, E.E. (1985) *Hâtıralarım: Kayzer Dönemi - Weimar Cumhuriyeti - Atatürk Ülkesi*, Ankara Üniversitesi Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Yayın No. 169, Sevinç Matbaası, Ankara] Liebe-Harkot, söz konusu makalesindeki tesbitini şöyle tamamlıyor: "*Türkiye'nin 80 yıllık cumhuriyet dönemi ve laiklik adına verdiği savaşlar yok sayılıp, Türklerin sadece Müslüman yanları vurgulanarak, Müslümanlar Avrupa ile uyum sağlayamaz, zaten sağlamak da istemiyorlar iddiaları ile Türkler kaba bir şekilde dışlanıyor. Politik amaçlara ulaşmak için hiçbir küstahlıktan çekinilmiyor.*"

26 Frankfurt Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. Alex Demiroviç, "*yönledirici kültür*" adını, CDU'nun kamuoyunda yalnız yabancılar sorununu gündeme getirerek çoğunluk pozisyonunu koruyabileceğine dikkat çekiyor ve şunları söylüyor: "*Kamuoyu kendiliğinden sağ eğilimli değil. Ama sağ politika olarak tanımlanan, yabancılar, göç, vatandaşlık ve iltica konuları merkezi bir sorun haline getirilirse, bu sonuçta sağ pozisyonların güçlendirilmesi anlamı taşıyacaktır. Bu ise CDU'nun avantajlarını arttırıyor.*" Aktaran: Tozan, H. (2000), "Almanya'da 'egemen kültür' kavgası", *Cumhuriyet*, 28 Kasım.

27 Koray, bu konuda şöyle bir tespit yapıyor: "Üzücü olan bir başka nokta ise 40 yıllık göç deneyimine sahip Türk toplumunun bugün hâlâ içinden kendi çıkarlarını dile getirecek, sözü dinlenen, kendini her iki tarafa da kabul ettiren bir sözcü ya da sözcüler çıkaramamış olmasıdır. 30 bin kişilik Yahudi cemaatinin geçmiş nedeniyle Almanya'da çok özel bir konumu olduğunu kabul etmekle birlikte, yaklaşık 2.5 milyonluk Türk toplumunun sesinin bu kadar az çıkması üzerine düşünülmelidir. Bunun bir nedeni de Türklerin bugün çok heterojen bir toplum oluşturmalarından ve dolayısıyla farklı amaçlar ve çıkarlar gütmelerinden dolayı deyim yerindeyse birbirlerini baltalamalarıdır." Koray, S. (2000), "Önce Kültür ve Almanya", *Cumhuriyet*, 4 Aralık.

28 Türkiye Araştırmalar Merkezi, *Türkiye'nin Tam Üyeliğinin Avrupa Topluluğu'na Sağlayacağı Faydalar*, Studien und Arbeiten des Zentrums für Türkeistudien Band 10, s. 115.

Avrupa'nın o dönemde Türkiye'ye bakışını hatırlatmakta fayda var. Bilindiği gibi, Türkiye, Yunanistan'dan sonra (15 Mayıs 1959) o dönemdeki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) "ortak üye" olmak için başvuran ikinci ülkedir. Türkiye'nin başvurusu üzerine 11 Eylül 1959'da Brüksel'de toplanan AET Bakanlar Konseyi'nde Komisyon Başkanı Prof. W. Hallstein, Konsey'in Türkiye'ye olumlu cevap vermesini öneriyordu. Prof. Hallstein, 12 Eylül 1963'te Ankara'daki imza töreninde yaptığı konuşmasında, Anlaşma'nın özellikle politik yönüne değinerek şunları söylüyordu: "Bizler bugün çok büyük bir olayın tanıklarımız. Türkiye Avrupa'ya dahildir. Olayın derin anlamı işte buradadır. Bu coğrafi bir nitelendirmenin kısaltılmış ifadesinden yahut birkaç yüzyıldır geçerliliği süregelen bir tarihi gelişimin saptanmasından çok, bir gerçeğin belirtilmesidir. Türkiye Avrupa'ya dahildir. Bu her şeyden önce, etkileri bu ülkede adım adım bilinçleşen Atatürk'ün güçlü kişiliğinin ve O'nun tarafından, bütün hayatı alanlarında Türk devletin devrimci bir tutumla Avrupalılaştırma yolundaki yenileştirmesinin hatırlanmasıdır. Avrupa kültür ve siyasetinin yayılışı tarihinde bu olayın bir benzeri yoktur. Evet bizler bu olayda Avrupa'daki en modern gelişim olan Avrupa Birliği ile bir nitelik akrabalığı sezmekteyiz. Bunun için de Avrupa'nın ve Türkiye'nin etki ve tepkilerinde, askeri, politik ve ekonomik yönden aynı olmalarından daha doğal ne olabilir?" Bu kadar net ifade edilen sözleri yoruma gerek var mı? Ne var ki, "Ortaklık Anlaşması"ndan yaklaşık 40 yıl sonra bu sözlerin tersi daha sık söylenmektedir. Karluk, R. (1997), *Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye: Gümrük Birliği Ne getirdi Ne götürdü?*, Turhan Kitabevi, Ankara, s.7

29 Bu konudaki bazı makaleler için bakınız.

- İlhan, A. (2000), "Türkiye, AB İçin Bir 'Risk' mi?", *Cumhuriyet*, 27 Kasım.
- Bila. H. (2001), Schmidt Ne Dedi?, *Cumhuriyet*, 5 Ocak.
- Selçuk, İ. (2001), "Biz Avrupa'ya Karşın Varolduk", *Cumhuriyet*, 6 Ocak.